

HERMENEUTIKAI FÜZETEK 27.

Sorozatszerkesztő: Fabiny Tibor

AJÁNLÁS

Inspiráció vagy információ? Coleridge a Biblia helyes és „babonás” használatáról

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:

Confessions of an Inquiring Spirit
The Collected Works of Samuel Taylor Coleridge 11, *Shorter Works*
and Fragments, 2 köt., szerk. H. J. Jackson és J. R. de J. Jackson,
Princeton, Princeton University Press, 1995, 2. köt., 1111-1171.

Fordította:

RUTTKAY VERONIKA

Lektorálta:

FABINY TIBOR

Technikai szerkesztő

SZÖCS KATALIN

©Ruttkay Veronika

©Hermeneutikai Kutatóközpont

ISSN 1218-3407

ISBN 963 86168 2 2

A tizenkilencedik század elején a költő még filozófus és teológus is lehetett egyszerre. Samuel Taylor Coleridge (1772-1834), az angol romantikus költészet első nemzedékének képviselője akaratanul is méltó helyet vívott ki magának a hermeneutika történetében. A protestáns Angliában – akárcsak a többi protestáns európai országban – a tizenhatodik századi reformáció még dinamikus „sola scriptura” elve a reformációt követő évszázadokban megmerevedett és dogmatizálódott. Amíg a tizenyolcadik századi racionalizmus „balszárnnya”, a felvilágosodás „lebontja” majd a dogmákat és a gondolkodást történeti alapokra helyezi, addig annak „jobbszárnnya” vég-eredményben hasonló logikával éppen ellenkező irányba mozdul el: bebetonozza a dogmákat, s a számára is nélkülözhetetlen racionális gondolkodást csakis a kinyilatkoztatottnak véli „tanok” kerítésén kívül hajlandó elképzelni. A képzelőerő kreativitását valló romantika azonban nem tudja elfogadni sem a gondolkodást bilincsekbe verő dogmatizmust, sem a hitet is elapasztó, száraz racionalizmust vagy historizmust.

Coleridge személyében a Szentírás szövegét egy olyan ember olvassa, annak hangját egy olyan ember hallgatja, aki egyszerre költő és hívő keresztény. Aki – akárcsak Shakespeare életművében – a Biblia nyelvi szövegében is organikus egységet lát. A költészet érzékenységgel még látja azt a szimbólumok és képek által megteremtett benső nyelvi és gondolati koherenciát, amit a lényegében dezintegráló historista racionalizmus már régen szem elől tévesztett. Ugyanakkor úgy véli, hogy a másik oldalról a hit vitalitását nemcsak ellaposítja, hanem egyenesen babonává torzíja az ú.n. „tan”, amely szerint a Szentírást egy tévedhetetlen isteni intelligencia diktálta emberi írókainak. Coleridge a második levélben nevezi meg, hogy pontosan mi is ez a „tan”: „*a kérdéses tan azt a hitet követelné meg tőlem, hogy nemcsak, amitől találva érzem magam, de minden, ami a szent könyvben van, minden, ami benne találok, az nem egyszerűen ihletett – vagyis a Szentlélek élethe hívó hatására született emberi alkotás –, hanem egy tévedhetetlen értelem által diktált szöveg; más szóval, hogy a szerzők külön-külön és együttvéve az isteni inspiráción túl isteni információkban is részesültek.*” Coleridge hiszi és vallja, hogy a Szentírást Isten Szentelke ihlette („minden, amitől találva érzem magam, már önmagában hordja a bizonyítékát, hogy a Szentlélektől való, ugyanattól a lélektől, amely»jöllehet magában marad,

Fabiny T. 2004. „Ajánlás – Inspiráció vagy információ? Coleridge a Biblia helyes és »babonás« használatáról”, in: S. T. Coleridge, *Egy kereső szellem vallomásai. Levelek a Szentírás ihlettségéről (1840)*, Budapest, Hermeneutikai Kutatóközpont, pp. 5–8.
/Hermeneutikai Füzetek, 27./

megijítja a mindenséget, és nemzedékről nemzedékre betér a szent lelkebe, így formálja meg Isten barátait és a prófétaikat”), de a szövegek isteni ihlettségéből számára nem következik az, hogy a szövegek isteni információt is hordoznának, vagyis, hogy azok emberi-történeti szempontból tévedhetlenek lennének. Coleridge ezt a felfogást némi ironiával „bibliolatriának”, azaz „bibliamádát”-nak tekinti, ami bizony bálványimádás és babona.

Coleridge a „plenáris inspiráció” tanításának küld hadüzenetet, amely szerint a Biblia minden egyes része azonos mértékben tekintendő ihletettnek, s ezért tévedhetetlenek. Rámutat, hogy a zsidók számára sem bírt egyforma inspirációval a kánon minden része: csupán a Tórának volt egyértelmű isteni tekintélye, a próféták és az iratok már másod- ill. harmadrangúak voltak. Mint írja, a teljes inspiráció tanának előzménye a spekuláló, számmisztikát kereső zsidó kabbalista tudósknál jelenik meg, s furcsa, hogy a keresztények tőlük veszik át ezt a tanítást.

Coleridge az inspiráció pozitív értelmű igenlését és annak megmerevedett dogmatikus felfogását találó képekkel a harmadik levélben állítja szembe egymással. Egyrészt ezt írja: „Meg vagyok róla győződve, hogy az egész Biblia, vagyis az Oszövetség, mind kompozícióját, mind fennmaradását tekintve a Gondviselés nagyszerű, becses ajándéka, és magam is látom benne mindazt, amit az apostol leírt. Mi több, hiszem, hogy amiről az apostol szólt, isteni sugallatra születt, hogy áldást hozzon mindazok számára, akik a történelem során a Lélek közönségébe kerültek.” Ugyanakkor a dogmatikus „tan”, a „bibliolatria” az élő és lélegző organikus egységet élettelen, lelketlen – bár kétségtelenül masszív és szilárd – kövé, mai szóhasználattal „vasbetonszerkezetté” torzítja. „Miert nem hiszelem, hogy a Szentírást elejétől végig egy tévedhetetlen értelem mondta tolba? Mert ez a tan a teljes szöveget egyszerre kövé dermeszti – minden harmóniáját és szimmetrikus fokozatait, a rugalmast és a merevet, a támasztó keménységet és az öltöztető lágyat, a vért, mely az élet, a felfogó idegeket, valamint azt a durván szőtt, de puha és ruganyos, sejtjes anyagot, amelybe mindez begyazódik, és amely az egészet könnyedén összefogja. Ezt a lélegző organizmust, ezt a dicső panharmonicont, amely ’mint valami ember, lábra állították, és emberi sziv adaték néki’ – mindent a kérdéses tan egycsapásra kolosszális Memnon-fejé változtatja, üröges járattá, mely hangot ad ugyan, de olyan hangot, amely sok ember hangját utánozza, és a nevében beszél, mégis csupán egy és ugyanaz a hang – amit ember soha nem adott ki, és emberi szívből nem fogant!”

Coleridge egy képzeletbeli barátához írt fikatív levelek formájában fejti ki nézeteit. Amint ezt később Tolstoj is idézi tőle, egy másik helyen azt írja, hogy aki az igazságnál jobban szereti a vallást, az hamarosan a saját felekezeti szereti jobban, mint a kereszténységet és végezetül önmagát fogja

mindennél jobban szeretni. E gondolat jegyében már az első levél kérdésfelvetése is anti-dogmatikus: „I. Vajon szükséges vagy célszerű-e továbbra is a keresztény hit feltételének és legelső alapelveinek tekinteni azt az álláspontot, amely szerint az összes kanonikus könyv minden egyes részlete isteni eredetű és isteni tekintélyen nyugszik? II. Vajon nem nyerne-e szilárdabb alapot az egész Szentírás megfelelő értékelése, ha azt inkább a Krisztusba vetett hit eredményének és következményének tartanánk?” Mint írja, Jób könyve például jól illusztrálja, hogy nem lehet egyes kiragadott mondatokat egyforma áhitattal komolyan venni, hiszen a barátok szájába adott bölcselkedések a könyv egészének ismeretében ironikus előjelet kapnak. A modern irodalomtudomány ezt tekinti a szavak „drámai helyenvalóságának” (Cleanth Brooks). Vagyis a szövegből, mint „szövevből”, mint valami organikus egységből nem lehet „mozaikkockaként” kiragadni egy idézetet és azt egy másik szöveghelyből kiragadotthoz hozzátápasztani. Ilyen „mozaik-hermeneutikával” csak önkényes tanításokat lehet fabrikálni. A Biblia szó szerinti és képies értelmének összekeverése, a mesterséges „harmonizálások” sok egyházi visszaéléshez adtak alapot. Hozzátehetjük, hogy a 2. században Irenaeus egyházatyja a gnosztikusok szektájáról vélekedett úgy, hogy ők a Biblia gyönyörű Istenképét, a „királyt” lerombolják, hogy aztán úgy rakják azt össze, mint egy „kutyát”.

Coleridge költőként ismeri az emberi nyelv természetét és tudja, hogy mily veszélyekkel jár, ha egyes bibliai szövegeket – azok eredeti műfaji, stiláris, gondolati összefüggéseiből kiragadva – tévedhetetlen isteni „mozaikkockának” tekintünk, s azokat aztán saját elképzeléseink és vágyaink szerint spekulálva rendezzük össze.

Coleridge egyéni töprengéseivel, igazságkereső szellemével („inquiring spirit”) kiküzdött hermeneutikáját nyugodtan tekinthetjük egyszerre a 20. századi irodalmi paradigma (Auerbach, Frye) és a gadameri hatástörténeti hermeneutika előfutárának: „már képtelen vagyok megmondani, hogy mi az, ami nem e könyv hatásának köszönhető”.

Ugyanakkor Coleridge éppen ezért a saját (tév)hitükbe kapaszkodó egykori és mai fundamentalisták első kritikusa is egyben. A fundamentalizmus lényege ugyanis a dogmákra épülő szigorú racionalizmus.

A hit és az értelem Coleridge számára nem egymásra épülő statikus valóságsszintek, hanem egymást kölcsönösen átjáró, egymást kölcsönösen izgatató és inspiráló valóságok, s e dinamikus mozgásban, mintegy játékban az igazság önmagát tárja fel: „Bár adná az Isten, hogy hitem, az a hit, amely egész emberi valónkat álhajja, megerősíti, és Istenre hangolja, arányban volna a meggyőződéssel, melyet az eszem teljesen elfogadott és mellyel a lelkiismeretem mélységesen egyetért. Értelmem számára éppen a nehézségek

bizonyítják a teljes gondolatkör és rendszer igazságát: mivel világosan látom, hogy az igazság csakis így tárulhat fel, amennyiben valóban igazság.” David Jasper írja, hogy a könyv, az *Egy kereső szellem vallomása* arra figyelmeztet bennünket, hogy a Biblia tekintélye nem valami mesterséges, s nem is valami dogmatikus természeti dolog, hanem azt kalandszerűen saját magunknak kell felfedezni, amikor az emberi szellem Isten igéjével találkozik, mely emberi nyelven és tapasztalaton keresztül, a történelem közvetítésével jelenik meg a számára.”

Coleridge a Szentírás ihlettségéről írt levelei egy gondolkodó, töprengő, viaskodó emberi szellem vallomása. Paul Ricoeur kifejezésével: Coleridge bálványokat dönt le, azaz megglátja és lerombolja az eredetileg bálványellenes protestantizmus maga-teremtette bálványait. A bálványoknak meg kell halni, írja Ricoeur, hogy a szimbólum újra élhessen. *A symbolum*, mint tudjuk, eredetileg hivallást is jelentett.

Budapest, 2004. január

Fabiny Tibor
sorozatszerkesztő

COLERIDGE, A KERESŐ SZELLEM

A fordító bevezetője

Samuel Taylor Coleridge-ot (1772-1834) a magyar olvasók sokáig elsősorban romantikus költőként, a *Rege a vén tengerészről*, a *Kubla kán* szerzőjeként ismerték. Az utóbbi években azonban elméleti írásainak is egyre több figyelmet szenteltek a romantikus esztétika kutatói,¹ s az értekező prózából nemrégiben megjelent bőséges magyar nyelvű válogatás világosan megmutatja, hogy a prózaíró teljesítménye éppolyan kivételes, mint a költőé.² A *Biographia Literaria* (Irodalmi életrajz; 1817), a *The Statesman's Manual* (Az államférfi kézikönyve; 1817), a saját korábbi folyóiratcikkeiből szerkesztett *The Friend* (Barát; 1818) és az *Aids to Reflection* (Segítség az elméledéshez; 1825) már első megjelenésekor feltűnést – és némi értetlenséget – váltott ki. Coleridge halála után további prózakötetek jelentek meg: lánya Sara Coleridge és unokáccse Henry Nelson Coleridge kiadásában a *Table Talk* (Asztali beszélgetések; 1836), a négykötetes *Literary Remains* (Irodalmi hagyatok; 1836-39), az *Egy kereső szellem vallomása* (1840) és az *Essays on His Own Times* (Esszék a korról; 1850); valamint unokája Earnest Hartley Coleridge gondozásában a *Letters* (Levelek) és a jegyzetfüzetekből válogatott *Anima Poetae* (A költő lelke; mindkettő 1895). Ezek a könyvek gondoskodtak róla, hogy Coleridge újabb nemzedékek számára is hozzáférhető maradjon. Az *Egy kereső szellem vallomása* a tizenkilencedik században még további öt kiadást ért meg (1849, 1853, 1863, 1884, 1886); népszerűségét valószínűleg annak köszönhette, hogy a szövegben feltett kérdések a Biblia tekintélyét és történeti bizonyítékait illetően a viktoriánus kor nagy vallási és tudományos polémiait elégezték meg. A huszadik század második felétől azután

¹ Szenczi Miklós, *Valóságosság és képzelet. Adalékok a romantikus esztétika kialakulásához*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1975, 101-205; Szegedy-Masszák Mihály, *Kubla kán és Pickwick úr. Romantika és realizmus az angol irodalomban*, Magvető, Bp., 1982, 53-77; Péter Ágnes, *Roppant szivárvány. A romantikus látásmódról*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1996; Fogarasi György, „Coleridge és a képzeletberő ideológiája”, „Mit jelent a sutlogásod?” *A romantika: eszmék, világkép, poétika. Tanulmányok*, Szerk. Nagy Imre és Merényi Annamária, Pannónia Könyvek, 2002, 333-341.

² Péter Ágnes szerk., *Angol romantika. Esszék, naplók, levelek*, Kijárat Kiadó, Bp., 2003, 189-253.